

De Nederlandse Narcisme Schaal (NNS)

Hans Ettema en Hessel Zondag

(Ettema, J.H.M., & Zondag, H.J. (2002). De Nederlandse Narcisme Schaal (NNS). Psychodiagnostisch gereedschap. *De Psycholoog*, 37, 250-255)

Narcisme is een in de huidige cultuur en klinische praktijk veel voorkomend persoonskenmerk. De Nederlandse Narcisme Schaal (NNS) wil deze eigenschap op een handzame manier indiceren. Met deze schaal kan men aan narcisme meerdere dimensies onderscheiden, die gedifferentieerd samenhangen met andere aspecten van het persoonlijk functioneren.

Het begrip ‘narcisme’ kent een lange geschiedenis en voert terug naar de Griekse mythologie. In het begin van de twintigste eeuw bracht Freud (1905, 1914) de term onder de aandacht. Hij ontleende de term aan Näcké en constateerde later (1920) dat Ellis al over ‘narcissuslike’ gedrag had gesproken. Het begrip narcisme had bij Freud op uiteenlopende niveaus betekenis, maar was voornamelijk een kernconcept in zijn pogingen om de essentiële dimensies van de psychische realiteit te beschrijven. Het is belangrijk om op te merken dat Freud narcisme niet gebruikt om een persoonlijkheidsstoornis te beschrijven, zoals men die van vanaf de invoering daarvan in de DSM-III-R, eind jaren 70, onderscheidt (American Psychiatric Association, 1980) en die verder ons onderwerp in dit artikel zal zijn.

Narcisme kwam in een andere gedaante in de belangstelling door veranderingen in de klinische op de psychodynamiek georiënteerde psychotherapeutische praktijk; er presenteerde zich een ‘nieuw’ type patiënt. Tot het begin van de jaren 60 kenmerkte die praktijk zich nog door de klassieke neurotische problematiek (hysterie en dwangneurose), waarin een symptoom een psychisch conflict afdekt. Deze ‘nieuwe’ patiënt leek voor alles te lijden onder een gevoel over zijn ‘zelf’; hij was onzeker over zijn persoon. Identiteitsdiffusie was een vaak terugkomende kern van de problematiek, het duidelijkst

centraal bij de zogenaamde ‘borderline’-patiënt, de eerste vorm van narcisme die onder de aandacht kwam. Illustratief is in dit verband de titel van een boek van Kernberg uit 1975 ‘Borderline conditions and pathological narcissism’. Deze problematiek noemde men in klassieke zin ‘narcistisch’ wegens de zich vaak manifesterende of op de achtergrond aanwezige gevoelens en fantasieën van almacht. Het gaat bij deze hernieuwde aandacht voor het narcisme echter meer om een beschrijvende benadering van een nieuw soort persoonlijkheidsproblematiek, waarbij men gebruik maakt van een klassieke terminologie die oorspronkelijk in gebruik was voor de theoretische uitwerking van de structurele benadering van de psychische realiteit.

Bij het huidige gebruik van het begrip narcisme, als persoonlijkheidstrek, is er in het Nederlandse taalgebied geen handzaam instrument beschikbaar dat narcisme indiceert. De laatste ‘Documentatie van test en testresearch in Nederland’ uit 2000, bevat geen enkele test die ontworpen is om deze persoonlijkheidstrek te meten (Evers, Van Vliet-Mulder & Groot, 2000). In dit artikel willen wij voor het Nederlandse taalgebied een instrument introduceren dat in de leemte voorziet: de Nederlandse Narcisme Schaal (NNS). Deze schaal beoogt verschillende facetten van het begrip narcisme empirisch meetbaar te maken.

Om onze benadering te verhelderen beginnen wij met een algemene introductie van narcisme. Daarbij benadrukken wij het multi-dimensionele karakter van het fenomeen. Dit komt tot uiting in twee varianten: openlijk, assertief, ‘overt’ narcisme versus verlegen, terughoudend, ‘covert’ narcisme. De bespreking mondt uit in een conceptualisatie waarin wij aan narcisme twee polen onderscheiden: een centripetale en een centrifugale pool. Deze polen vormen de grondslag voor de constructie van de NNS. Alvorens de schaalconstructie van en onderzoek met de NNS te beschrijven, behandelen wij het verschil tussen mogelijk gezond, niet-pathologisch narcisme versus disfunctioneel, pathologisch narcisme.

Narcisme

Hét kenmerk van de narcistische persoonlijkheid is diens fantasiebeeld over zichzelf als groots en machtig (Kohut, 1971; Kernberg, 1975, 1986; Wink, 1996). Dit grandioze

zelfbeeld gaat vaak gepaard met extreme egocentriciteit en weinig belangstelling en empathie voor anderen. Het zelfbeeld en de ongevoeligheid voor wat er in anderen om gaat, gaan dikwijls - opmerkelijk genoeg - vergezeld van een intens verlangen naar bewondering en bevestiging door anderen. Het uitblijven van de steeds te hernieuwen erkenning van eigen grootheid en perfectie door anderen mondt uit in leegte, 'depletion', apathie en het gevoel niet echt te leven. Deze ervaringen vormen de kern van de narcistische kwetsbaarheid. Tegelijk echter kenmerkt velen dat zij niet in staat zijn om van diezelfde anderen afhankelijk te zijn. Ook het ervaren van echt doorleefde gevoelens voor anderen, bijvoorbeeld verdriet om het verlies van een ander, gaat narcisten moeilijk af. Zo kunnen zij na een verlies oppervlakkig gezien depressief zijn, maar typerend is veeleer dat agressieve gedachten en fantasieën over wraak domineren (Gabbard, 1994).

Afhankelijk als de narcistische persoon is van de imaginaire identificatie met zijn ideaalbeeld kan hij vaak moeilijk tussen zichzelf en anderen onderscheiden; de grens en het verschil tussen zichzelf en anderen is diffuus. Velen zijn nauwelijks in staat om anderen ook werkelijk als anderen te zien en te erkennen. Dit probleem kan zich op tweeërlei wijze manifesteren, waarmee twee vormen van narcisme corresponderen: overt en covert narcisme (Gabbard, 1994; Kernberg, 1975; Wink, 1991, 1996). In de overte vorm is de narcist door zichzelf in beslag genomen en gevoelsmatig duidelijk ontoegankelijk voor de reacties van anderen. In de omgang met andere mensen overheerst veronachtzamd gedrag. De covert narcist daarentegen is juist zéér gevoelig voor de reacties van anderen. Dit type is geremd, verlegen, lijkt bijna onzichtbaar, richt de aandacht méér op anderen dan op zichzelf en schuwt het om in het centrum van de aandacht te staan. Betrokkene luistert nauwkeurig naar iedere zweem van kritiek die in iemands woorden kan doorklinken, is gemakkelijk in zijn gevoelens gekwetst en voelt zich snel beschaamd en vernederd. Gemeenschappelijk aan beide vormen van narcisme zijn de dominantie van de eigen behoeften over die van anderen en, vooral, de grootheidsfantasieën. Wink (1996: 166): 'Narcissistic fantasies of power and grandeur can equally well lurk behind a bombastic and exhibitionistic facade as one of shyness, vulnerability and depletion.'

De beschrijvingen van *overt* narcisme zijn in de literatuur oververtegenwoordigd. Dit komt omdat veel van het werk over narcisme in het teken stond van de kliniek, waar men zich bezighield met de meest manifeste kenmerken.

Voor onze eigen benadering van narcisme borduren we voort op het onderscheid tussen *overt* en *covert* narcisme. Narcisme is een preoccupatie met zichzelf waarin fantasieën over almacht en grootsheid domineren. Deze fantasieën kunnen zowel schuil gaan in een overmatig toekennen van macht aan zichzelf, als aan het toeschrijven van buitensporige macht aan anderen. Met andere woorden, de fascinatie waarmee narcistische persoonlijkheden in de wereld staan kan zowel zijn beginpunt hebben bij het ‘zelf’ als bij de ‘ander’. Een van deze twee polen houdt de wereld van de narcist bovenmatig in de greep, waarbij ofwel de *beweging* van het zelf op de ander ofwel de *beweging* van de ander op het zelf overheerst. De richting van de beweging bepaalt het soort narcisme. Wij stellen daarom voor te onderscheiden tussen een centrifugale en een centripetale vorm van narcisme.¹ Centrifugaal narcisme gaat uit van de zelfpool, centripetaal narcisme vertrekt vanuit het beeld van de ander. Deze twee vormen van narcistische investering vormden het uitgangspunt voor de constructie van de NNS.

Voor wij de constructie van deze schaal bespreken behandelen wij het onderscheid tussen functioneel en disfunctioneel narcisme.

Functioneel en disfunctioneel

Naar functie laten zich twee stromingen onderscheiden. In een benadrukt men het disfunctionele (pathologische) element van narcisme, in de ander domineert functionaliteit (aanpassing, gezondheid).

Kernberg (1984) is een voorbeeld van de eerste stroming. Hij stelde voor om narcisme te classificeren naar de mate van ernst. Daarbij onderscheidde hij tussen normaal volwassen narcisme, normaal kinderlijk narcisme en pathologisch narcisme in de eigenlijke zin van het woord. Dit pathologische narcisme deelde Kernberg vervolgens typologisch in. Hij onderscheidde drie types. Het eerste kenmerkt zich door een regressie

---

¹ Wij geven hiermee een fenomenale interpretatie van het schema van de Franse analyticus J.-D. Nasio (1992).

naar infantiele manieren om de zelfwaardering te reguleren. Dit kan zich uiten in een sterke afhankelijkheid van de waardering van anderen en in kinderlijke reacties op het uitblijven daarvan. Een tweede en ernstiger type is dat van de narcistische objectkeuze. Hier identificeert de patiënt zichzelf met iets of iemand op zo'n manier dat de ander vooral als een extensie van zichzelf bestaat. Het derde type tenslotte is de narcistische persoonlijkheidsstoornis. Karakteristieken van deze stoornis zijn een pathologische eigenliefde (zelfcentrering, grootsheid, overafhankelijk van waardering), pathologische objectliefde (jaloezie, devaluatie van anderen als poging om zich tegen de jaloezie te beschermen, opeisen van allerlei rechten, hebberigheid) en een pathologisch superego (zelfwaardering wordt méér door schaamte geregeld dan door schuld, bijvoorbeeld bij het onvermogen om te rouwen). De 'standaardtoestand' waarin degenen die aan deze stoornis lijden zijn: gevoelens van leegte, verveling en alleen zijn.²

Tegenover het standpunt van Kernberg staat de traditie van Kohut. Kohut (1977, 1984) ziet narcisme als spil van het groeiende en creatieve zelf. Deze traditie erkent dat narcistische fantasieën psychische groei en zelfontplooiing kunnen ondersteunen. Zelfabsorptie en subjectieve almachtsgevoelens bieden de psychische middelen om ambitie, creativiteit en groei te bevorderen. In Kohut's zelfpsychologie is de mogelijkheid van een gezond en adaptief soort narcisme duidelijk aanwezig. De ontwikkeling van het zelf biedt zowel plaats aan grootse zelfperfectie als aan idealisering. In de rijpe relaties met anderen, bijvoorbeeld de bewondering van collega's, kan een empathische resonantie optreden met de archaische ervaringen van spiegeling en gevleid zijn. Overigens onderkent ook Kohut disfunctionele kanten aan het narcisme.

Functioneel en disfunctioneel narcisme hangen op een gedifferentieerde wijze samen met covert en overt narcisme. Voor een overzicht verwijzen wij naar Wink (1996).

Constructie van de NNS

---

² Later maakte Kernberg een meer-dimensionele indeling. Narcistische personen kan men indelen op een wijde schaal van ernst van pathologie. Deze schaal loopt van een 'normaal' tot een 'borderline' niveau van functioneren (Kernberg 1998).

Wij beoogden een schaal die twee verschijningsvormen van het narcistische spectrum zou bestrijken: centripetaal en centrifugaal. Het is de eerste keer dat deze eigenschappen gezamenlijk worden gemeten. Voor centrifugaal narcisme baseerden wij ons op de ‘Narcissistic Personality Inventory’ (NPI), (Raskin & Hall, 1979, 1981). Om een zo breed mogelijk spectrum te bestrijken namen wij een op factoranalyse gebaseerde zevendimensionele oplossing van de NPI tot uitgangspunt (Raskin & Terry, 1988). De zeven dimensies waren: autoriteit, zelfgenoegzaamheid, superioriteit, exhibitionisme, exploitatie van anderen, ijdelheid en dwingend gedrag.³ Van iedere dimensie namen wij de drie items met de hoogste lading. Voorbeelden van items zijn: ‘Soms denk ik wel eens dat ik het hoe dan ook goed met mezelf getroffen heb’ (zelfgenoegzaamheid), ‘Vergeleken met anderen breng ik het er in het leven nog niet zo slecht van af’ (superioriteit), ‘Pas wanneer mensen mij opmerken, krijg ik het gevoel echt te leven’ (exhibitionisme), ‘Ik kan anderen er gemakkelijk toe bewegen te doen wat ik nodig vind’ (exploitatie), ‘Ik betrap me er wel eens op dat ik in een ruit van een etalage graag naar mijzelf kijk’ (ijdelheid), ‘Ik zie mijzelf als iemand met leidinggevende capaciteiten’ (autoriteit) en ‘ik wil dat mensen mij respecteren om wie ik ben en niet om wat ik doe’ (dwingen). Centripetaal narcisme werkten wij uit aan de hand van de vragenlijst van Hendin & Cheek (1997). Zij baseerden deze vragenlijst op de door Murray (1938) geïnventariseerde aspecten van narcisme. In het onderzoek dat Hendin en Cheek uitvoerden onderscheidde zij geen dimensies. Enkele voorbeelden van items zijn: ‘Kleine opmerkingen van anderen kunnen mijn gevoelens soms gemakkelijk kwetsen’ en ‘Ik vind het heel vervelend als mensen geen oog hebben voor wie ik werkelijk ben’.

Wij verdeelden de items voor centrifugaal en centripetaal narcisme at-random over de vragenlijst. De lijst telde 34 items en werd gepresenteerd als een ‘vragenlijst voor zelfgevoel’. In de introductie van de items vroegen wij de respondenten aan te geven in welke mate zij de uitspraken op zichzelf van toepassing achtten. Zij konden hun antwoorden aankruisen op een zevenpuntsschaal. De antwoordmogelijkheden varieerden van ‘Dat is zeker niet het geval’ (1) tot ‘Dat is zeker het geval’ (7).

---

³ Deze dimensies komen overeen met de kenmerken van narcisme in de DSMIII.

Afname

De NNS is afgenomen bij vijf groepen: psychologiestudenten (eerste jaars, n=216 en derdejaars klinische, en arbeid en organisatiepsychologie, n=104), studenten aan een theologische faculteit (n=152), docenten aan een theologische faculteit (n=18) en leerkrachten in het middelbaar onderwijs (n=67).⁴ In totaal 557 respondenten. De respondenten vonden de NNS een prettige vragenlijst die zij gemakkelijk konden invullen.

Analyse en resultaten

Op de gegevens voerden wij factoranalyses uit. Een analyse waarbij wij het aantal dimensies vrijlieten resulteerde in een oplossing in tien factoren met een eigenwaarde van >1. Wij benoemden deze dimensies als: gebrek aan erkenning, kwetsbaarheid, autoriteit, toberigheid, ijdelheid, superioriteit, zelfreflectie, autonomie, zelfbewustzijn en respect eisen. Deze procedure verklaarde 56% van de variantie. Op basis van een scree test kozen wij voor een oplossing in drie dimensies om verder te werken. Principale componenten analyse met varimaxrotatie gaf de best passende oplossing. Deze analyse verklaarde 29% van de variantie. Items moesten minstens .35 op een factor laden om te worden opgenomen. Bij deze procedure vielen twee items uit. De drie onderscheiden dimensies benoemden wij als ‘centripetaal’ (11 items), ‘centrifugaal’ (12 items) en ‘isolatie’ (9 items).

Degenen met een hoge score op de centripetale dimensie stellen in hun zelfbeschrijving de invloed die anderen op hen hebben centraal. Het is een naar ‘binnen’ gerichte vergelijking tussen zichzelf en anderen. Typerende items voor de centripetale tendentie zijn: ‘Vaak vat ik opmerkingen van anderen onwillekeurig persoonlijk op’ en ‘Wanneer ik ergens binnenkom, ben ik me vaak pijnlijk bewust van de manier waarop anderen naar mij kijken’. De schaal voor de centripetale tendentie heeft een betrouwbaarheidscoëfficiënt van .82 (Cronbach’s α), die ‘goed’ kan worden genoemd.

Mensen die hoog scoren op de centrifugale dimensie kenmerken zich door naar ‘buiten’ gerichte vergelijking tussen zichzelf en anderen. Hun zelfomschrijving is

---

⁴ De data over leerkrachten in het middelbare onderwijs zijn ons welwillend beschikbaar gesteld door de Sectie Sociale en Organizationalpsychologie van de Rijksuniversiteit Groningen. Zie voor een rapportage hierover Brouwer (2001) die de NNS in een eerste pilotstudie afnam.

gebaseerd op de effecten die zij op anderen hebben. Items zoals 'Ik heb het idee dat ik regelmatig mensen op het goede spoor weet te zetten' en 'Ik kan anderen er gemakkelijk toe bewegen te doen wat ik nodig vind' kenmerken de centrifugale tendentie. De centrifugale schaal heeft een Cronbach's α van .71, die als ruim voldoende kan worden aangemerkt.

De centrifugale dimensie bevat vooral items gebaseerd op de NPI (die dus overt narcisme indiceren), de centripetale dimensie bevat veel items die wij ontleenden aan Murray (die dus het coverte spectrum bestrijkt).

In de factor isolatie staat in de zelfbeschrijving de scheiding tussen zelf en ander centraal. Hoogscorenden op deze dimensie hebben het gevoel dat anderen hen niet begrijpen en dat zij anderen niet bereiken, vaak omdat men door zichzelf in beslag is genomen. Dit blijkt uit items zoals 'Ik zou graag meer van mijn eigen ideeën, ervaringen en gevoelens kwijt willen', 'Mensen die mij bekritisieren, hebben vaak weinig oog voor andere aspecten van mijn persoonlijkheid' en 'Ik heb vaak zoveel aan mijn hoofd, dat ik me niet ook nog om anderen kan bekommeren'. Cronbach's α van de schaal voor isolatie is .60, dit is aan de magere kant. Ondanks de lage interne consistentie nemen wij de isolatieschaal mee in de verdere analyse. Zij bevat waardevolle elementen voor een beter begrip van narcisme.

Er is geen relatie tussen de centripetale en de centrifugale tendentie. Dit gegeven bevestigt onderzoek waarin men geen relatie tussen overt en covert narcisme aantrof (Wink, 1991, 1996). Evenmin is er een samenhang tussen de dimensies centrifugaal en isolatie. Wel bestaat er een redelijke relatie tussen centripetaal en isolatie ($r = .39$, $p < .01$). Van anderen afhankelijk zijn hangt samen met zich van anderen geïsoleerd voelen.

De gemiddelde scores en standaarddeviaties zijn voor centripetaal: gem. 4.3, sd .9; voor centrifugaal: gem. 4.9, sd .7; voor isolatie: gem. 3.4, sd .7. Vrouwen scoren gemiddeld hoger op centripetaal dan mannen (mannen 3.9; vrouwen 4.5, $p < .01$). Tussen centripetaal en centrifugaal enerzijds en leeftijd anderzijds bestaat een negatieve samenhang (respectievelijk $r = -.40$, $p < .01$ en $r = -.23$, $p < .01$).

Correlaties met andere instrumenten

Voor een oriëntatie op de validiteit van de NNS werden bij de studenten psychologie en de onderwijsgeevenden in het middelbare onderwijs naast de NNS enkele andere instrumenten meegenomen. Omdat narcisme gepaard gaat met een permanente reflectie op de waarde die iemand voor zichzelf heeft namen wij een indicatie mee van zelfwaardering; de zelfbeoordelingslijst voor zelfwaardering (Helbing, 1982). Narcisme is ook een relationeel fenomeen. Om de betekenis van narcisme voor de verhouding met anderen in kaart te brengen deden wij een meting van empathie met de Interpersonal Reactivity Index (Davis, 1983). Deze index omvat vier onderdelen: fantasie (vermogen zich in imaginaire anderen te kunnen verplaatsen, bijvoorbeeld romanfiguren), empathie in de eigenlijke zin van het woord (sympathie en meeleven met anderen), perspectiefname (zich in anderen kunnen verplaatsen) en onrust (angst en onrust in relaties). Omdat narcisme functioneel zou zijn binnen moderne arbeidssituaties werd in het onderzoek van Brouwer (2001) de samenhang tussen narcisme en burnout onderzocht. De meting van burnout, met de Maslach Burnout Inventory voor leraren, besloeg drie aspecten (Taris, Schreurs & Schaufeli, 1999): emotionele uitputting (emotioneel op zijn), depersonalisatie (negatieve en onverschillige houding tegenover anderen) en verminderde persoonlijke bekwaamheid (het gevoel hebben werk niet langer goed te kunnen doen). In dit onderzoek ging men ook de samenhang tussen narcisme en zingeving na. Narcisme zou immers gepaard gaan met een gevoel van innerlijke leegte en zinloosheid. De maten voor zingeving ontleende Brouwer aan Debats (1998), hij gebruikte diens Life Regard Index. De index bestrijkt twee aspecten van zingeving: referentiekader (de aanwezigheid van doelen die een min of meer coherent perspectief op het leven geven) en levensvervulling (de mate waarin men er in slaagt die doelen te verwerkelijken).

Alle instrumenten staan bekend als valide en betrouwbaar. De laagste gemeten betrouwbaarheid in dit onderzoek was .72 (Cronbach's α). Een overzicht van de resultaten vindt men in de tabel.

Samenhangen tussen drie dimensies van narcisme en andere indicatoren.

Pearson correlaties

	Centripetaal	Centrifugaal	Isolatie
Zelfwaardering	-.44**	.48**	-.14*
Fantasie	.20*		
Empathie in eigenlijke zin	.29**		
Perspectiefname			
Onrust	.39**		
Emotionele uitputting	.39**	-.28*	.25*
Depersonalisatie	.34**		.48**
Verminderde persoonlijke bekwaamheid		-.34**	
Referentiekader		.37**	
Levensvervulling	-.24*	.26*	-.33**

Pearson correlaties >.10. * p <.05. ** p <.01.

Isolatie hangt negatief samen met zelfwaardering en levensvervulling en positief met emotionele uitputting en depersonalisatie. De centripetale dimensie hangt daarenboven ook samen met fantasie, empathie in de eigenlijke zin van het woord en relationele onrust. De negatieve correlatie tussen zelfwaardering en de centripetale tendentie is aanzienlijk sterker dan die tussen zelfwaardering en isolatie. De centrifugale tendentie hangt positief samen met zelfwaardering, referentiekader en levensvervulling, en negatief met emotionele uitputting en verminderde persoonlijke bekwaamheid.

Conclusie

Met de NNS is het mogelijk aan narcisme drie dimensies te onderscheiden en te benoemen: 'centripetaal', 'centrifugaal' en 'isolatie'. Deze uitkomst bevestigt dat narcisme een multi-dimensioneel fenomeen is. De schalen die centripetaal en centrifugaal indiceren hebben een bevredigende betrouwbaarheid; de betrouwbaarheid van de schaal die isolatie

meet moet worden verbeterd. De samenhangen tussen de subschalen van de NNS en andere indicaties laten zien dat de NNS beschikt over discriminerend vermogen.

De drie dimensies zijn te beschrijven vanuit de verhouding tussen de identiteitbepalende polen 'zelf' en 'ander'. De centripetale dimensie duidt op een overdekking van het zelf door de positie en trekken van de ander. Dit gaat gepaard met een negatieve waardering voor zichzelf; wie zich door anderen laat bepalen heeft voor zichzelf minder achting. Het centripetale element hangt positief samen met een aantal indicaties van empathie. Wink (1996) constateerde eerder een negatieve relatie tussen empathie en covert narcisme. In onze benadering komt covert narcisme grofweg overeen met de centripetale dimensie. Men kan de positieve samenhang tussen centripetaal en empathie opvatten als een betrokkenheid op anderen, die kennelijk ambivalent is. Oprechte betrokkenheid kan soms moeilijk van afhankelijke aanleuning tegen anderen worden onderscheiden. Degenen die van anderen afhankelijk zijn oriënteren zich op wat zich in hen afspeelt en zijn kwetsbaar voor onrust in de relationele sfeer. Dat deze interpretatie niet ongerijmd is wordt bevestigd door de positieve samenhang tussen de centripetale oriëntatie en depersonalisatie, allereerst op te vatten als vervreemding van anderen. Dit wijst er op dat de 'centripetale empathie' eerder in dienst staat van de handhaving van het vanzelfsprekende zelf dan van de belangstelling voor de ander.

De centrifugale dimensie wijst op een aspect van narcisme waarin het zelf de ander bepaalt. Centrifugaal narcisme hangt samen met een positieve zelfwaardering; wie anderen kan bepalen heeft geen last van een interpellierende bevraging door de ander. Voorts hangt deze dimensie samen met het vermogen om levensdoelen te stellen en te verwezenlijken. Degenen die hoog scoren op de centrifugale dimensie hebben greep op het bestaan. Dit blijkt ook op de negatieve relatie tussen de indicaties van burnout en de centrifugale dimensie. De centrifugale dimensie hangt samen met opgewassen zijn tegen moderne arbeidssituaties. Het vermoeden dat narcisme is sommige opzichten adaptief is in de hedendaagse cultuur lijkt toe te schrijven aan het centrifugale aspect van narcisme.

De verschillen tussen de centrifugale en de centripetale dimensie mogen echter niet verhullen dat in beide gevallen sprake is van een afhankelijkheid van het zelf van de ander. In de centripetale dimensie is dit evident, het zelf voelt zich onmiddellijk afhankelijk van

het oordeel van anderen. Ook in het centrifugale moment heeft het zelf een ander nodig om zich te positioneren en om iemand te zijn. Toch zijn beiden vormen van afhankelijkheid niet hetzelfde. Het verschil tussen de centrifugale en de centripetale afhankelijkheid laat zich wellicht het beste typeren als van een verschillende asymmetrie. In de centrifugale afhankelijkheid heerst het zelf over de ander en in de centripetale afhankelijkheid heerst de ander over het zelf.

Staat bij de centripetale en de centrifugale dimensie de betrokkenheid van zelf op de ander centraal, de isolatie dimensie kenmerkt zich juist door een kloof tussen zelf en ander. Degenen voor wie dit facet van narcisme overheerst slagen er niet in om anderen te bereiken en laten zich ook niet door anderen raken. Die scheiding tussen zelf en ander komt vooral tot uitdrukking in vervreemding van anderen (depersonalisatie), in een achterblijvende levensvervulling, en, in mindere mate, in achterblijvende waardering voor zichzelf. Men zou kunnen zeggen dat de breuk tussen zelf en ander vooral leidt tot de eerder genoemde ‘depletion’, het gevoel van innerlijke leegte, wat men vaak ook zo kenmerkend acht voor narcisme.

In klinische zin is de narcistische structuur van belang voor tenminste het hele B-cluster van as-II van DSM-IV (Gabbard, 1996). Dit cluster omvat persoonlijkheidsstoornissen (borderline, teatraal, narcistisch en antisociaal) die zich kenmerken door emotionaliteit, instabiele relaties en identiteitsproblemen.⁵ We kunnen veronderstellen, mede op grond van de klinische literatuur zoals geïnterpreteerd door Gabbard (1996), dat de NNS een meer algemeen aspect van de persoonlijkheidsstoornissen bestrijkt zoals geformuleerd door de DSM. Bij de theatrale (en deels ook de borderline) persoonlijkheidsstoornis kan men een relatie met de centripetale organisatie veronderstellen. In het geval van de narcistische en de antisociale persoonlijkheidsstoornis zal de centrifugale organisatie de boventoon voeren. Bij de narcistische persoonlijkheidsstoornis mag men ook een hoge score op de isolatie-dimensie verwachten.

---

⁵ De wijze waarop wij de NNS narcisme in kaart brengt roept wel de aloude tegenstelling op tussen de dimensionele benadering van de psychologische methode en de categorieel-polythetische benadering van DSM-IV. De meting met de NNS loopt niet parallel aan de rubriek persoonlijkheidsstoornissen in de DSM, zoals overigens met de meeste psychologische maten het geval is. Daarenboven bestrijkt de NNS het functionele normale en het disfunctionele spectrum. Tenslotte indiceert de NNS in zijn eerste twee dimensies, in de tegenstelling ‘van het zelf uitgaand’ - ‘op het zelf toekomstend’, een meer structurele orde.

In het C-cluster van de DSM-IV (persoonlijkeitsstoornissen die zich kenmerken door emotioneel vlak en ontwijkend gedrag) kan men relaties veronderstellen tussen de obsessief-compulsieve persoonlijkheidsstoornis en de isolatie-dimensie.

Verder onderzoek met de NNS zal zich bij voorkeur moeten richten op de relatie tussen de NNS en persoonlijkheidsstoornissen.

I

Literatuur

- American Psychiatric Association (1980). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, third edition (DSM-III)*. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- American Psychiatric Association (1995). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, fourth edition (DSM-IV), International Version*. Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Ashby, H.U., Lee, R.R. & Duke, E.H. (1979). A narcissistic personality disorder MMPI scale. *Paper presented at the 87th Annual Convention of the APA*, New York.
- Brouwer, A. (2001). *Docenten en burnout: een sociaal-cognitief en existentieel psychologische benadering*. Groningen, RUG, afdeling sociale psychologie en organisatie & personeelspsychologie (afstudeerverslag).
- Davis, M. (1983). Measuring individual differences in empathy: evidence for a multidimensional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44, 1, 113-126.
- Debats, D.L. (1998). Measuring of personal meaning: the psychometric properties of the Life Regards Index. In P.T. Wong & S. Prem (eds.), *The human quest for meaning* (p. 237-259). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Evers, A., Vliet-Mulder, J.C. van & Groot, C.J. (2000). *Documentatie van test en testresearch in Nederland, deel I*. Assen: Van Gorcum.
- Freud, S. (1969-1975). *Studienausgabe*. 10 delen plus *Ergänzungsband*. Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag.
- Freud, S. (1905). Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie. In: *Studienausgabe*, V, Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag, 1969-1975, pp. 43-145.
- Freud, S. (1914). Zur Einführung des Narzißmus. In: *Studienausgabe*, III, Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag, 1969-1975, pp. 37-68.
- Freud, S. (1920). Zusatz in Freud, S. (1905), Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie. In: *Studienausgabe*, V, Frankfurt am Main: S. Fischer Verlag, 1969-1975, p. 122.
- Gabbard, G.O. (1994). *Psychodynamic Psychiatry in Clinical Practice. The DSMIV edition*. Washington: APA.
- Helbing, J.C. (1982). Zelfwaardering: meting en validiteit. *Nederlands Tijdschrift voor Psychologie*, 27, 257-277.
- Hendin, H.M. & Cheek, J.M. (1997). Assessing hypersensitive narcissism: a reexamination of Murray's narcissism scale. *Journal of Research in Personality* (31), 588-599.
- Kernberg, O.F. (1975). *Borderline conditions and pathological narcissism*. New York: Jason Aronson.
- Kernberg, O.F. (1984). *Severe Personality Disorders: Psychotherapeutic Strategies*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Kernberg, O.F. (1986). Narcissistic personality disorder. In A.A. Cooper, A.J. Frances & M.H. Sachs (eds.), *The personality disorders and neuroses, Vol 1* (p. 219-231). New York: Basic Books.
- Kernberg, O.F. (1998). Pathological narcissism and narcissistic personality disorder. In E.F. Ronningstam (ed.), *Disorders of narcissism* (p. 2951). Washington: American Psychiatric Press.
- Kohut, H. (1971). *The analysis of the self*. New York: International Universities Press.
- Kohut, H. (1977). *The restoration of the self*. New York: International Universities Press.
- Kohut, H. (1984). *How does analysis cure?* Chicago: The University of Chicago Press.
- Murray, H. (1938). *Explorations in personality*. New York: Oxford University Press.
- Nasio, J.D. (1992). *Enseignement de 7 concepts cruciaux de la psychanalyse*. Parijs, Payot.
- Raskin, R.N. & Hall, C.S. (1979). A narcissistic personality inventory. *Psychological Reports*, 45, 590.
- Raskin, R.N. & Hall, C.S. (1981). Narcissistic personality inventory: Alternate form reliability and further evidence of construct validity. *Journal of Personality Assessment*, 45, 159-162.
- Raskin, R. & Terry, H. (1988). A Principal-Components Analysis of the Narcissistic Personality Inventory and Further Evidence of Its Construct Validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 5, 890-902.
- Taris, T.W. Schreurs, P.J. & Schaufeli, W.B. (1999). Construct validity of the Maslach Burnout Inventory-General Survey. *Work & Stress*, 13, 3, 223-237.
- Wink, P. (1991). Two Faces of Narcissism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 4, 590-597.
- Wink, P. (1992). Three Narcissism Scales for the California Q-set. *Journal of Personality Assessment*, 58, 1, 51-66.
- Wink, P. (1996). Narcissism. In C.G. Costello (ed.), *Personality characteristics of the personality disordered*, p. 146172. New York: John Wiley & Sons, Inc.

Summary

In contemporary culture as in clinical practice, narcissism can be regarded as a widespread and often seen personal trait. According to theoretical and empirical research as well, two principal forms are to be distinguished: an overt or self-centred (centrifugal) manifestation at the one hand and a covert or other dependent (centripetal) one at the other. These two basic forms served as the points of reference for the construction of the Dutch Scale of Narcissism (Nederlandse Narcisme Schaal; NNS). Over and above the two dimensions mentioned factoranalysis over several groups revealed, besides the centrifugal and centripetal dimension, a third possible dimension called 'isolation'. All three dimensions correlate in a differentiating way with other relevant aspects of personal functioning.

Personalia

Dr. J. (Hans) H.M. Ettema (1941) was als universitair docent psychologie verbonden aan de toenmalige Theologische Faculteit Tilburg (UvT) en aan de vakgroep Theory and History of Psychology van het Psychologisch Instituut Heymans van de Rijksuniversiteit Groningen. Mail: hans@ettema.org

Dr. H. (Hessel) J. Zondag (1950) is universitair docent psychologie aan de toenmalige Theologische Faculteit Tilburg (UvT), thans het Departement Cultuurwetenschappen van de Universiteit van Tilburg. Mail: h.j.zondag@uvt.nl

In het kader van dit thema publiceerde hij onlangs:
Zondag, H.J., & Uden, M.H.F. van (2010). I just believe in me: Narcissism and religious coping. *Archive for the Psychology of Religion*, 32(1), 69-85.

2. Schalen van de NNS

Hieronder volgen de schaalindelingen en een normering van de NNS. De normering geldt voor het individueel klinisch gebruik. Psychologen-clinici en eerstelijns-psychologen kunnen het formulier van de NNS met het oog op klinisch gebruik bij de auteurs Ettema of Zondag (hans@ettema.org en H.J.Zondag@uvt.nl) opvragen.

De items 11, 16 en 35 zijn nieuw en niet opgenomen in het artikel in *De Psycholoog*. Zij maken deel uit van de isolatieschaal.

Verdeling van de items over de drie schalen:

Centripetaal: 2, 5, 7, 12, 17, 18, 21, 23, 29, 33, 34.

Centrifugaal: 1, 3, 4, 6, 8, 9, 13, 19, 24, 26, 31, 32.

Isolatie: 10, 11, 14, 15, 16, 20, 22, 25, 27, 28, 30, 35.

Normering voor de NNS

Om de individuele score op de NNS te kunnen situeren is een normering nodig in termen van ruwe scores. Bij een praktische normering dient de geïnterpreteerde individuele score te worden gewaardeerd in eenheden die werkelijke betekenisverschillen aanduiden. Een verschil van 1 of twee punten kan niet veel betekenen, omdat toevalsfluctuaties de werkelijke waarde van zo'n score kunnen beïnvloeden. De scores van individuele personen dienen in eerste instantie te kunnen worden geïnterpreteerd in termen van vragen als: "Wat is er aan de hand?" en: "Tot welke groep behoort deze respondent?". Een normeringschaal zal daarom een grovere indeling hebben dan het bereik tussen de hoogste en laagste score die iemand kan halen. Te denken valt aan een zevenpunts-indeling of wellicht minder. Een verschil van één punt moet betekenis hebben en robuust zijn t.a.v. toevalsfluctuaties. De onderzoeker en/of clinicus dient te werken met waarschijnlijkheidsintervallen.

Er is nog te weinig onderzoek gedaan met de NNS om tot een algemene groep voor de 'normale' bevolking te komen. In het onderstaande is gebruik gemaakt van twee de gegevens uit twee groepen: één steekproef uit de populatie van Nederlandse pastores (N=501, 167 vrouwen, 320 mannen, gegevens afkomstig uit een onderzoek van Léon Derckx, ongepubliceerd) en gegevens afkomstig uit het recente (2002) onderzoek onder 392 eerstejaars psychologiestudenten te Groningen, 104 mannen, 279 vrouw (Ettema, 2002, ongepubliceerd). Deze laatste groep kan wellicht als steekproef worden gezien voor het studentendeel van de Nederlandse adolescent. Op basis van deze twee steekproeven worden hier twee normeringen gepresenteerd.

In eerste instantie is er gezocht naar een zevenpunts-indeling. Dit zou overeenkomen met de indeling van de schaal bij het afzonderlijke item en intuïtief daarbij aansluiten. Een zevenpunts-indeling bleek echter, op basis van de inpassing in de verdelingen, niet mogelijk, zodat tot een vijfpuntschaal is besloten. Hierbij bleek de noodzakelijke klassengrootte die moest worden aangenomen op grond van de orde van grootte van standaard meetfout doorslaggevend.

Als uitgangspunt is de grootte van de standaard-meetfout genomen. Deze is bepalend voor het interval dat in ieder geval rondom het gemiddelde van de scores op een schaal in een bepaalde steekproef in aanmerking moet worden genomen. De standaardmeetfout is als volgt bepaald:

$$\sigma_t = \sigma_1 \sqrt{1 - r_{tt}}$$

De standaardmeetfout is in eerste instantie over de gegevens van de groep pastores berekend. Dit leverde de volgende waarden:

Centripetaal:	$\alpha = .78$, s.d.= 9,31	stand. Meetfout = $9,31 (.22)^{1/2} = 4,37$
Centrifugaal:	$\alpha = .66$, s.d.= 7,02	stand. Meetfout = $7,02 (.34)^{1/2} = 4,09$
Isolatie:	$\alpha = .69$, s.d.= 8,08	stand. Meetfout = $8,08 (.31)^{1/2} = 4,50$

Deze waarden zijn in de groep studenten respectievelijk: 4,49; 3,96 en 4,63 en derhalve van dezelfde orde van grootte.

Deze uitkomst betekent dat het interval rondom M (M+1st.mtft. en M-1st.mtft.) voor de eerste schaal 9 punten bedraagt. Bij een 7 puntsindeling gaat men gewoonlijk uit van het 5^e en 20^e percentiel. In het geval van de centripetale schaal leidde dit tot een te klein verschil tussen het 20^e percentiel en de ondergrens van het gemiddelde, zodat is besloten tot een 5-puntsindeling. Hierbij is voor het overige dezelfde weg gevolgd als in Arrindell en Ettema (2003, p. 97 e.v.):

De verdeling van de schalen langs vijfpuntsindeling leidt bij de NNS tot de volgende klassen:

	Ondergrens	Ruwe score	Bovengrens
Zeer hoog	95 ^e percentiel	≤ score	
Hoog	M+1 st.meetft.	≤ score	< 95 ^e percentiel
Gemiddeld	M-1 st.meetft.	≤ score	< M+1 stand. meetfout
Laag	5 ^e percentiel	≤ score	< M -1 stand. meetfout
Zeer laag		score	< 5 ^e percentiel

Op grond van deze criteria komen we tot de volgende normering van de NNS-schalen:

Normen Nederlandse “pastores” (N= 501)

	Centripetaal	Centrifugaal	Isolatie
Zeer hoog	≥ 55	≥ 68	≥52
Hoog	45 – 54	61 – 67	44 – 51
Gemiddeld	36 – 44	53 – 60	35 – 43
Laag	25 – 35	45 – 52	27 – 34
Zeer laag	≤24	≤44	≤26
Gemiddelde	40,49	56,21	39,23
Stand. deviatie	9,31	7,02	8,08
Stand. meetfout	4,37	4,09	4,50

Normen Nederlandse studenten / adolescenten (N=393)

	Centripetaal	Centrifugaal	Isolatie
Zeer hoog	≥62	≥69	≥55
Hoog	52 – 61	64 – 68	45 – 54
Gemiddeld	43 – 51	55 – 63	36 – 44
Laag	31 – 42	48 – 54	27 – 35
Zeer laag	≤30	≤47	≤26
Gemiddelde	47,65	59,18	40,35
Stand. deviatie	9,72	7,12	8,64
Stand. meetfout	4,49	3,96	4,63

Opmerking 1:

Er zijn in beide groepen kleine verschillen in gemiddelden tussen mannen en vrouwen, met name op de schalen “centrifugaal” en “isolatie”. Zolang er geen andere criteria zijn op basis waarvan deze verschillen relevant kunnen worden geacht loont het de moeite niet ze te verwerken.

Opmerking 2:

Exploratie van de gegevens van adolescenten (studenten) in Groningen (N=393) geven, in vergelijking met de gegevens van de normgroep “pastores” (geestelijk verzorgers) aanmerkelijk hogere gemiddelden te zien; resp. voor de schalen “centripetaal”, “centrifugaal” en “isolatie” 7, 3 en 1 punt hoger. Covert narcisme lijkt dicht tegen de introversie van de jeugd aan te zitten. Voor mannen en vrouwen zijn er verschillende correlatiepatronen met een nevenvariabele “idealiserend”. In deze groep zijn de gemiddelden voor centripetaal narcisme verschillend: 45,67 voor de mannen, tegenover 48,26 voor de vrouwen. Bij centrifugaal narcisme zijn de waarden: 61,29 voor mannen en 58,30 voor vrouwen. Isolatie: 42,89 (mannen); 39,19 vrouwen. Op basis van dit soort gegevens, en in verband met verschillend patroon met nevenvariabelen, zou het denkbaar zijn dat later dan toch nog afzonderlijke normtabellen dienen te worden samengesteld voor mannen en vrouwen. Hiervoor dient verder onderzoek plaats te vinden.

Arrindell, W.A. & Ettema, J.H.M. (2003). *SCL-90. Handleiding bij een multidimensionele psychopathologie-indicator*. Lisse: Swets Zeitlinger, 120 pp.

Ettema, J.H.M. & Zondag, H.J. (2002). De Nederlandse Narcisme Schaal (NNS). Psychodiagnostisch gereedschap. *De Psycholoog*, 37, 250-255.